

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

DECEMBER 8 · 98

Slottets åtta århundraden – speglade i mynt

D-Marken fyller femtio år

Matpollett från Karungi

Medaljpris till Joanna Troikowicz

Pris 20 kr

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 18 företag i tio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige. Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

B. Ahlström Mynthandel AB

Norrmalmstorg 1, 1 tr.,
Box 7662, 103 94 STOCKHOLM
Tel. 08-10 10 10, Fax 08-678 77 77

Antikboden

Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Dala Mynthandel

Trotzatan 16, Box 307, 791 71 FALUN
Tel. 023-142 50

Karlskrona Mynthandel

Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Kronans Mynt

Västra Hamngatan 6, 411 17 GÖTEBORG
Tel. 031-13 55 81

Rune Larssons Mynthandel

Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./fax 046-14 43 69

Malmö Mynthandel

Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

Myntinvest Corona

Ostra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer

Sveavägen 96
Box 195 07, 104 32 STOCKHOLM
Tel./fax 08-673 34 23

Mynthandlarnas Postorder

Båbyggaregatan 216, 216 42 MALMÖ
Tel. 040-16 05 38

Ulf Nordlinds Mynthandel AB

Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13

Norrtälje Mynt AB

Box 4, 761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

J. Pedersen Mynthandel

Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./fax 042-12 25 28

J. Pedersen Mynthandel

Skolgatan 24, 503 33 BORÅS
Tel. 033-41 24 96, Fax 033-41 87 55

Selins Mynthandel

Regeringsgatan 6, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81, Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel

Arsenalsgatan 8 C
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, Fax 08-611 32 95

Ticalen Mynthandel

Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./fax 031-20 81 11

Håkan Westerlund Mynthandel

Vasagatan 42, 111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07, Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19507, 104 32 Stockholm, Tel. 08-673 34 23, Fax 08-673 34 23

A'DOFF GRUPPEN AB®

Konsulter i ekonomistyrning

A'doff Gruppen erbjuder konsultativt stöd till företaget och offentlig sektor.

Vi har stor erfarenhet av att arbeta i projektform inom följande arbetsområden:

- Verksamhetsutveckling
- Finansiering och likviditetsstyrning
- Budgetering och redovisning
- Ekonomisystem
- Bokslut och årsredovisning
- Dagligt konsultstöd för ekonomistyrning i Agresso, Cosmos mfl system
- Revision via A'doff Revision

A'doff Gruppen AB

Telefon: 08-32 87 03

Telefax: 08-30 87 16

Besöksadress: Dannemoragatan 20

Postadress: Box 23077

104 35 Stockholm

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

har en upplaga på 1.400 ex.

Ca 1/10 av dessa når utanför Sveriges gränser – Norden, Europa, USA.

Tidningen kommer ut med 8 nr per år: första veckan i februari – maj, september – december.

Våra annonspriser är jämförelsevis låga. För annonsering kontakta Frédéric Elfver, tel 0704-138 755 (kvällstid och helger).

Prisexempel:

1/1 sida (151 × 214 mm)	1.800:–
2:a omslagssidan	2.200:–
4:e omslagssidan	2.500:–
1/2 sida (151 × 105 mm)	1.000:–
1/4 sida (72 × 105 mm)	500:–
1/6 sida (47 × 105 mm)	350:–
1/12 sida (47 × 50 mm)	175:–

Sista materialdag: Den 1:a i månaden före utgivning.

Heloriginal eller manus och gärna skiss sändes till Frédéric Elfver efter överenskommelse.

Annonser som ej är förenliga med SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98
onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00
Fax 08-667 07 71
E-post: snf@wineasy.se

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5428
114 84 Stockholm
Tel 08-5195 5300
Fax 08-411 22 14

Ansvarig utgivare:
Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:
Monica Golabiewski Lannby

Manuskriptgranskare:

Lars O. Lagerqvist
Även tel 0152-200 79

Annonser och auktionskalender:

Frédéric Elfver
Tel 0704-13 87 55
(kvällstid och helger)

Prenumerationer:

Pris 150 kr/år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

Tryck:

Masterprint
Sätter & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Program

Svenska Numismatiska Föreningen: Banérgatan 17 nb. Buss nr 4, 44; T-bana Karlslan.
Kungl. Myntkabinettets hörsal: Slottsbacken 6. Buss 43, 46, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

- 4 december **KMK**. SNF:s jubileumsutställning, vernissage kl. 15.00. Se vidare s 224.
5 december **KMK**. SNF:s jubileumsauktion. Se vidare s 222.
12 december **KMK**. Kl. 14-16. KMKV:s Jubileumssymposium. Se vidare s 223.
14 december **SNF**. Julfest. Kaffe och frågesport. Tag gärna med priser till lotteriet.
Dörrarna öppnas kl. 18.30 och platsen är föreningens lokal på Banérgatan.

Svenska Numismatiska Föreningen

Kansli: Besökstid 10.30-13.00 onsdag – torsdag.
Stängt: Midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.
Internet hemsida: <http://www.users.wineasy.se/snf/>

Kungl. Myntkabinettet

Obs! **KMK** har nytt telefonnummer: 08-5195 5300.
Utställningar: Tisdag – söndag kl. 10.00-16.00.
Numismatiska boksamlingen: Torsdagar kl. 13.00-16.00.

Redaktionen önskar alla läsare ❄️ ❄️
en God Jul och ett Gott Nytt År!
Väl mött 1999! Kom och se jubileums-
utställningen före 15/1!

Innehåll SNT 8 • 98

Sid

Slottets åtta århundraden – speglade i mynt	200
D-Marken fyller femtio år – starkare än någonsin men snart historia	205
Matpollett från Karungi	208
Stockholmspolisens tjänstecken 1898	210
Diligensbiljetter och grindsantlar	210
Teckningslärare Werners myntbok	212
Ett hus av mynt	213
Förnämsta medaljpriset till Sverige – Joanna B. Troikowicz hedrad	214
Personalia. Jörgen Steen Jensen 60 år	215
Unik Karl XII-medalj	215
Ebb i kassan i Persien	215
Rättelse	215
Dubbel fara med svavelsyra	215
Nya mynt	216
Gamla sedlar	217
Nytt om böcker – recensioner	218
Auktioner	220
Läsekreten	220
Föreningar	220
Jubileumssymposium	223

Omslag

Karl XII-medalj av guld och emalj på omslaget till en nederländsk auktionskatalog. Den mäter 42 mm i diameter. Läs mer om den på s 215. Foto Jan Eve Olsson.

Slottets åtta århundraden – speglade i mynt

Av Monica Golabiewski Lannby

På Stadsholmens högsta punkt byggdes ett stort och kraftigt rundtorn – en kastal – till försvar redan vid 1100-talets slut under Erik den heliges son Knut, kung 1167-1196. Det ansåg i alla fall Martin Olsson (1886-1981), professor i arkitekturhistoria och ansvarig för såväl restaureringen som de arkeologiska undersökningarna av Kungl. Slottet på 1920-talet. (Martin Olsson efterträdde Sigurd Curman som riksantikvarie 1946.)

Denna kastal utgjorde kärnan i Stockholms medeltidsborg, och det var samma torn som senare kom att benämnas Tre Kronor. Under Birger jarl, vid 1200-talets mitt, utvidgades det gamla fästet med en enkel försvarsmur med hörntorn. Under hela medeltiden förblev det en av rikets allra viktigaste fästningar. Men först under 1300-talet började borgen användas som bostad av regenten. Senare tiders undersökningar antyder att kastalen kan vara tidigast från 1200-talet, men frågan är ännu långt ifrån klarlagd. Allt för få arkeologiska fynd har gjorts för att kunna belägga någon av teorierna. Till exempel har ytterst få mynt hittats från 1100- och 1200-talen.

På Stadsholmen växte så småningom en av rikets förnämsta handelsplatser upp som staden Stockholm. Redan vid slutet av 1200-talet var den landets folkrikaste stad.

Bränder och skiftande mode kom att förändra slottet Tre Kronors såväl inre som yttre miljö. Under Gustav I och hans äldre söner Erik XIV och Johan III gjordes stora om- och tillbyggnader. Bland annat omgärdades slottet med breda vallgravar. För att få plats med dessa drog man sig inte ens för att riva Storkyrkans högkor. Kraftiga, runda hörntorn, s.k. postej, byggdes och försågs med kanoner. Från och med denna tid betonades slottets funktion som representativ konungabostad. *Fig. 1.*

I Slottsbackens stenläggning finns idag markeringar för var högkoret, ena hörntornet och del av vallgraven låg.

Borgen utgjorde stommen i den slottsbyggnad, dvs Tre Kronor, som brann år 1697. I det nya slott som sedan byggdes ingår dock fortfarande delar av den 5 1/2 meter tjocka befästningsmuren från 1200-talet, i huvudsak källarrummen i slottets vid

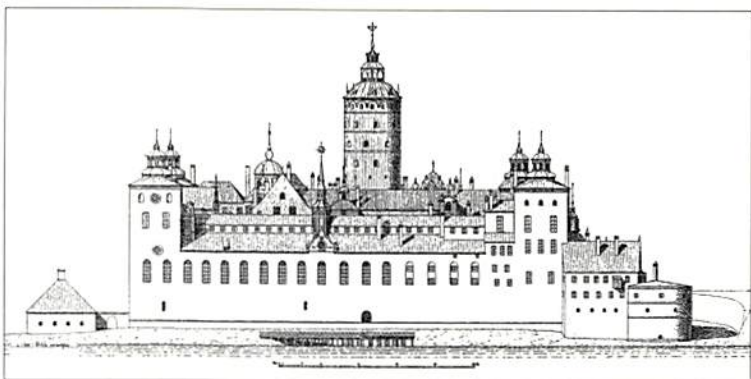

Fig. 1. Stockholms gamla slott omkring år 1600. Rekonstruktion av norra sidan mot strömmen.

branden tämligen nyrenoverade norra länga. Det var arkitekten Nicodemus Tessin d.y. (1697-1754) som bokstavligen hängde på låset, när gamla slottet Tre Kronor brann en majdag 1697 och stod färdig med nya ritningar för en ombyggnad. Han hade redan låtit bygga om norra längan och lyckades också rädda denna undan branden. Det nuvarande slottet är uppfört under hans ledning.

Fig. 2. Äldsta myntet från södra vallgraven, Slottsbacken. Gotland, penning med hjulkors och rutat kors, LL XXII:1, ca 1210-1270.

Södra vallgraven

År 1908 utgrävdes delar av slottets gamla vallgrav mot söder på Slottsbacken. Man fann 154 mynt. Det äldsta är en gotländsk penning från 1200-talet med hjulkors och rutat kors (*fig. 2*).

Övriga medeltida mynt utgörs av två danska gros från Gurre, präglade för Erik av Pommern på 1430-talet. Vidare fann man sju hvider från Kristian I (1448-1481) och Hans (1481-1513) regering. Det äldsta svenska myntet är en örtug präglad för Gustav I i Stockholm. Sedan följer tre revalska skillingar för Erik XIV och

sammanlagt inte mindre än 71 exemplar av tvåören, halvören och fyrkar från Johan III:s tid. Många är mynten från våra baltiska besittningar, Reval och Riga samt dessutom Elbing. Det yngsta funna myntet är präglat 1689. Det kan noteras att många mynt, särskilt Johan III:s, är perforerade med ett hål som för upphängning. Ett urval av mynten visas i *fig. 3*.

Men det numismatiskt mest intressanta föremålet är ett provmynt i koppar. Verktyget var sannolikt avsett för guldmyntning och tillverkat under Sten Sture d.y. (1512-1520). Det bär på åtsidan S:t Eriks krönte bild med svärd och riksappl, nedtill täckt med trekronorsskölden. Frånsidan visar, efter utländskt förebild, ett kors bildat av fyra sammankopplade bäglinjer. Omskriften lyder SCS ERICVS REX respektive MONETA REGNI SVECIE. (Se Lagerqvist 1970 s 148, III:3.) *Fig. 4.* Provmynnet finns att se i Kungl. Myntkabinettets utställningsmonter "Tre Kronor".

Även på Stockholms stadsmuseum finns en del inventarieförda mynt från Slottsbacken. År 1938 hittades fyra mynt i samband schaktning utförd av Vattenledningsverket. De var Kristinas, kvartsöre 1645, Karl XI:s 1/6 öre sm samt två 1 öre km präglade för Ulrika Eleonora 1719. Vid undersökningar som utfördes av Stadsmuseet hösten 1941 påträffades innanför yttre vallgravsmuren åtta mynt, det äldsta ett halvöre präglat för Johan III 1580. Övriga mynt är från 1600-talet utom det yngsta, 1/6 skilling 1830. Samman-

a.

b.

c.

d.

e.

f.

g.

Fig. 3. Mynt från södra vallgraven, Slottsbacken. Sverige: a. Gustav I, Stockholm, 1 örtug 1535-47; b. Erik XIV, Reval, 1 skilling 1562; c. Johan III, Stockholm, 2 öre 1573; d. Gustav II Adolf, Elbing, 1/24 riksdaler 1629; e. Kristina, Göteborg, 1 öre 1636; f. Danmark: Erik av Pommern 1396-1439, Gurre, gros; g. Hans 1481-1513, Malmö, hvid.

lagt har Stads museet alltså tolv mynt från Slottsbacken, varav sju från 1600-talet.

Stora Borggården

Stora borggården, eller yttre borggården som den också kallas, grävdes ut åren 1922-1923. Fig. 5. Man hittade då 26 mynt och räknepennningar spridda i undersökningsområdet.

Under 1200-talet uppfördes en ringmur på denna plats. Här fanns kungens stall, smedjor och bakstugor. Men det äldsta myntet härifrån härstammar först från 1300-talets mitt. Det är en strålringsbrakteat med bokstaven E, präglad för Magnus Eriksson. De flesta medeltida mynten är från 1400-talet och utgörs av penningar med krönt A och krönt huvud samt en örtug från Erik av Pommerns tid och två danska hvider från Kristian I. Bland fynden märks också tre räknepennningar av mässing från 1500-talets Nürnberg. Se fig. 6.

Åter har vi här ett par föremål av särskilt numismatiskt intresse. Vid sällning fann man en tunn kopparplåt med negativa avtryck av Johan III:s halvöre från 1580. Fig. 7. I borggårdens nordvästra hörn, mellan sterna i en 1500-talsstensättning, hittades något som kan vara antingen ett avslag, en kopia av eller rent av en falsk Johan III:s 1 daler från 1586. Materialet är bly. Fig. 8.

Fig. 4. Fynd från södra vallgraven, Slottsbacken. Provmynt i koppar, sannolikt för guldmyntning, tidigt 1500-tal.

Lilla Borggården

Lilla borggården – den inre borggården – undersöktes arkeologiskt åren 1995-1996 av Stockholms stadsmuseum. Här hittades fem mynt, varav tre medeltida men i fragmentariskt skick. De äldsta är en Stockholmsörtug för Erik av Pommern från 1400-talets början samt en brakteat med krönt huvud från 1400-talets mitt.

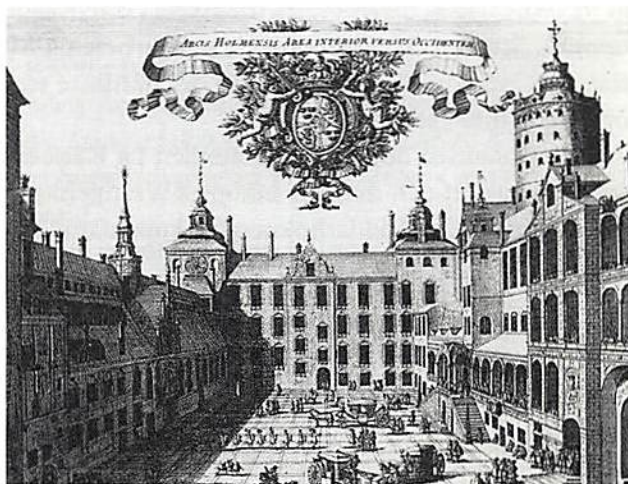

Fig. 5. Stora Borggården mot östra längan. Kopparstick av Jean le Peutre efter E. Dahlberghs teckning ca 1670.

Fig. 6. Mynt från stora borggården.

Sverige: a. Magnus Eriksson 1319-63, strålringsbrakteat med E; b. penning med krönt huvud, Malmer KrH VII, ca 1410-; c. penning med krönt A, Malmer KrA YIIa, ca 1430-70-; d. Erik av Pommern 1396-1439, Stockholm, örtug; e. Gustav II Adolf, Säter, fyrk 1624; f. Gustav II Adolf, Arboga, fyrk 1627;
Tyskland: g-h. Nürnberg, räknepeningar av mässing, 1500-tal.

Fig. 7. Fynd från stora borggården. Johan III, Stockholm, 1/2 öre 1580. Negativt avtryck i kopparplåt. Naturlig storlek, 4,68 g.

Norra Längan

I den norra längans källare hittades 53 mynt vid utgrävningarna åren 1924-1937.

Bland dessa finns de två äldsta mynten – båda från 1100-talet – i hela slottsområdet, nämligen ett danskt och ett norsk mynt. Det danska myntet är det allra äldsta. Det är ensidigt och visar en konungabild med krona och svärd. Myntet bestämdes av Georg Galster i Köpenhamn till ca 1130-tal. Dateringen

Fig. 9. Det äldsta myntet i slottsområdet, fynd från norra längan. Danmark, ensidigt präglat mynt med bröstbild av konung med krona och svärd, ca 1130, 0,21 g.

Fig. 8. Fynd från stora borggården. Johan III, Stockholm, 1 daler 1586 i bly, 37,43 g.

byggde han på ett skattfynd från Græse på Sjælland. Se fig. 9. Det norska myntet är en bokstavsbrakteat med N, en halvpenning, som troligen präglats i Nidaros. Det väger så lite som 0,046 g och det är verkligen fantastiskt att detta sköra lilla mynt bevarats så fint till våra dagar. Tidigare bestämdes myntet till Sverre Sigurdsson 1177-1202, men numera dateras det till så tidigt som 1150-1170. (Se Skaare 1995, del II nr 98.) Fig. 10.

Fig. 10. Fynd från norra längan. Norge, brakteat med bokstaven N, Skaare nr 98, ca 1150-70, 0,046 g.

Fig. 11. Fynd från norra längan 1924-37. Portugal: a. Alfons III 1248-79, denar; Sverige: b. Magnus Eriksson, brakteat med S, LL XXX:4b, 1360-tal; c. ensidigt präglad penning med krönt lejon, LL XXVI:8, ca 1320-40; d. Sten Sture d.ä. 1470-97, 1501-93, Västerås, 1/2 örtug; Danmark: e. Erik av Pommern 1396-1439, Næstved, kopparsterling ca 1422.

Inför ombyggnaden av Slottsmuseum (som nyinviger i november 1999 som museet Tre Kronor) återupptog Stockholms stadsmuseum undersökningarna 1997. Under arbetets gång fann man fjorton mynt och myntliknande föremål, de flesta från 1300-talets mitt och senare hälft. Se fig. 12.

Fig. 12. Fynd från norra längans källare 1997.

- Sverige: a. Magnus Eriksson 1319-63, penning med lejon(tre kronor och torn, LL XXVII:14, ca 1340-54; b. strålringsbrakteat med krona, LL XXVIII:4a, ca 1354-63; c. Albrekt av Mecklenburg 1364-89, brakteat med krönt S, Malmer KrS Åa, ca 1370-80.

Här finns också ett så ovanligt fynd i våra trakter som en portugisisk medeltida denar. Den är slagen för Alfons III (1248-1279) och visar ett kors med halvmåne och stjärna i vinklarna och omskriften ALFONSUS REX på åtsidan. På fransidan syns fem i kors ställda sköldar be-lagda med fem bysantiner, omskrift PORTUGAL. Fig. 11a.

De flesta medeltida mynten i norra längan är dock svenska och utgörs av brakteater från 1300-talet samt av Magnus Erikssons tvåsidiga penningar. 1400-talet representeras av tre mynt präglade för Erik av Pommern, nämligen en örtug från Stockholm och två danska kopparsterlingar. Dessutom hittades en dansk hvid samt en halvörtug slagen i Västerås under slutet av 1400-talet. Ett urval visas i fig. 11.

Västra Porthuset

Västra porthuset uppfördes under Gustav I och senare under Johan III utsmyckades det ytterligare. Fig. 13.

År 1936 utfördes här arkeologiska utgrävningar, varvid man hittade sammanlagt 26 mynt, de äldsta från 1500-talets slut. De flesta mynten utgjordes av Kristinas kvartsören från 1600-talet. En örtug från 1500-talets Friesland i ett halvt exemplar är väl det mest intressanta myntet, liksom den falska Gustav II Adolfsolidusen från Suceava i nuvarande Rumänien. Fig. 14.

Lejonbacken

Åren 1926 och 1937 gjordes grävningar vid slottets norra del, Lejonbacken. Där tillvaratogs sammanlagt inte fler än sex mynt, alla från 1500-, 1600- och 1700-talen. Ett av dem visas i fig. 15.

Fig. 13. Västra slottsfasaden, detalj ur kopparstick av Willem Swidde 1692.

Fig. 15. Det äldsta myntet från Lejonbacken. Danmark: Kristian II, Malmö, 1 skilling (klipping) 1518-22.

Sammanfattning

Totalt i hela slottsområdet har 299 mynt och föremål med numismatisk anknytning påträffats och som kommit till vår kännedom. Det äldsta myntet är det från 1130-talet hittat i norra längan och det yngsta är en turkisk fjärdedels sekin från 1800-talet, som hittades på stora borggården. Inget av de äldsta mynten går att hänföra till någon svensk kung. De tidigaste är Magnus Erikssons penningar från omkring 1300-talets mitt och

andra fjärdedel, av vilka man funnit endast tolv exemplar. Elva av dessa kommer från norra längans källare. Säkra bestämmingar fördelar sig ungefär som framgår av nedanstående tabell.

Som jämförelse har jag valt myntfynden på Helgeandsholmen, som ju också var bebyggt under medeltiden. Vid grävningar inför byggandet av Riksdagshuset åren 1894-1903 påträffades 438 mynt och ett fåtal polletter som registrerats. Av dessa var sju från 1500-talet och 309 från 1600-talet, 88 från 1700- och åtta från 1800-talet, sexton osäkra. På Riksplan utfördes arkeologiska undersökningar åren 1978-1980 av Riksantikvarieämbetet och Stockholms stadsmuseum gemensamt. Här framkom sammanlagt 381 mynt. Som synes är de då påträffade medeltidsmynten betydligt fler till antalet än i slottsområdet. Bland obestämda penningar kan man nämligen datera ett trettiotal till 1300- och 1400-talen. I båda fyndområdena är andelen 1600-talsmynt störst.

Fig. 14. Fynd från västra porthuset. Sverige: a. Johan III, Stockholm, fyrc 1588; Friesland: b. ortje, 1500-talets slut/1600-talets början; c. falsk Gustav II Adolfs-solidus präglad i Suceava (Rumänien).

Litteratur

Golabiewski, M.: The coins from the Helgeandsholmen excavations, Stockholm. NNÄ 1982 s. 90-92.

Granlund, L.: *Slottsmuseum. Arkeologi på Kungliga Slottet. Stockholms gamla slott Tre Kronor*. 1984.

LL = Lagerqvist, L.O.: *Svenska mynt från vikingatid och medeltid samt gotländska mynt*. Stockholm 1970.

Malmer, B.: *Den senmedeltida penningen i Sverige*. Stockholm 1980.

Olsson, M.: *Kortfattad historik över Stockholms gamla slott "Tre kronor" jämte vägledning för besökande*. Stockholm 1959.

Rasmusson, N.L.: *Stockholms slott. De äldsta myntfynden*. Manus 1952 i KMK:s arkiv.

Skaare, K.: *Norges Mynthistorie. Del I-II*. Oslo 1995.

Fotografierna har tagits av Gabriel Hildebrand och Jan Eve Olsson. □

Fyndplats	1100-tal	1200-tal	1300-tal	1400-tal	1500-tal	1600-tal	1700-tal	1800-tal	Obest.	Totalt
Slottsområdet	2 ex	2 ex	32 ex	23 ex	100 ex	112 ex	8 ex	5 ex	15 ex	299 ex
Helgeandsholmen	-	-	59 ex	35 ex	36 ex	495 ex	103 ex	16 ex	75 ex	819 ex

D-Marken fyller femtio år – starkare än någonsin men snart historia

Av Ian Wiséhn

Många tyskar tror på Gud, alla tyskar tror på Bundesbank. Hör man ofta i Tyskland. D-Marken framstår som Tysklands *Wehrmacht* och Bundesbank som dess generalstab.

Markmyntet är ett av fransk-tyska krigets barn. Kriget 1870-71 medförde det segerrika Tysklands enande till ett tyskt rike. Detta bestod av 25 stater jämte det från Frankrike erövrade Elsass-Lothringen. I spetsen för denna statsbildning stod Preussens kung Wilhelm I som tysk kejsare.

Skapandet av centralbanken *Reichsbank* i mars 1875 var en mycket viktig händelse för det nya Tyskland. I jämförelse med Storbritannien och Frankrike hade Tyskland sju helt olika myntsystem. Visserligen hade statuterna i den av Preussen styrda *Zollverein* från 1834 förespråkade en standardisering av de tyska valutorna. Men förändringsprocessen fördröjdes av konkurrensen mellan de främsta av dessa – talern i norr (inklusive Preussen) och gulden i söder (inklusive Österrike, som inte var medlem av *Zollverein*). År 1871 fanns det trettiofem separata sedelutgivande banker inom det Tyska riket. År 1875 fick *Reichsbank* en central roll som sedelutgivare, men inte monopol. Trots detta minskade antalet sedelutgivande banker. 1904 fanns det endast fyra sådana kvar – Sachsen, Bayern, Baden och Württemberg. Märkligt nog betraktades inte sedlar som giltiga betalningsmedel förrän efter införandet av en ny banklag 1909. I stället baserades ekonomin på guldmynt.

Självklart hamnade *Reichsbank* under hårt tryck i samband med första världskriget. Det blev knappast bättre efter kriget. De finansiella svårigheterna växte, allteftersom de allierades skadeståndskrav stegrades och den tyska valutan sjönk. Flera konferenser mellan de allierade (bla i San Remo och Spa 1920, i Paris 1921) sökte förgäves genomföra en plan för skadeståndsproblemets lösning. Fransmännen började tröttna på de ständiga betalningsuppskoven. Hösten 1922 krävde den franske konseljpresidenten Poincaré ”produktiva panter” för nytt moratorium och skred slutligen – trots Storbri-

Sedel i miniformat utgivet av Bank Deutscher Länder 1948. Valören är 10 pfennig.

tanniens vägran att medverka – i januari 1923 till ockupation av Ruhr. Tyskland protesterade men hade inte mycket annat att göra än att finansiera skadestånden med hjälp av sedelpressarna. Därmed ökades inflationen ytterligare. Sedlar utgavs i miljon-, miljard- och biljonvalörer. Att stå i spetsen för *Reichsbank* under dessa svåra tider måste ha varit extremt svårt. Bankens president åren 1908-23, Rudolf Havenstein, avled av en hjärtattack under det värsta året (1923).

Vid slutet av 1923 började Tyskland utge Reichsmark (RM). Alla gamla sedlar indrogs. Hjalmar Schacht blev president för *Reichsbank* 1923-30 och återigen 1933-39. Han kallades "Hitlers trollkarl" och han trodde sig kunna kontrollera Führern, men han utmanövrerades. Schacht slutade kriget i ett koncentrationsläger. Det kan vara av intresse att notera att Schacht tillsammans med de andra huvudåtalade nazisterna under Nürnbergrättegången utsat-

tes för olika intelligenster. Ett moment gällde huvudräkning. Schacht skulle svara på frågan hur mycket växel han skulle få om han betalade två 7-pfennig frimärken med en halv mark. Före riksbankschefen Schacht kunde inte svara på frågan! Han blev frikänd, men knappast av denna anledning...

Även andra världskriget var naturligtvis svårt för *Reichsbank*. Åren 1939-45 leddes banken av Walther Funk. Han var en god nazist och fick livstidsstraff under Nürnbergrättegången (han frisläpptes 1957). I ruinerna efter Nazityskland måste ett nytt fungerande samhälle skapas. En förutsättning är att ekonomin fungerar. Av den anledningen bildade de allierade 1948 *Bank deutscher Länder*. Denna bank skulle fungera i västzonerna. Den 20 juni 1948 genomförde man en nödvändig valutareform. Förenade Staterna lät då trycka nya D-Marksedlar värda 2 miljarder dollar. Sedlarna skeppades över Atlanten i stora lådor för att sedan distribueras i de amerikanska, brittiska och franska zonerna. Tyskarna kunde därmed lämna en ekonomi som mest baserades på bytesekonomi med cigaretter och godsaker. Nazitidens reichsmark var nästan helt värdelös.

När D-Marken infördes förändrades allt. Priserna blev stabila och plötsligt fylldes skyltfönstren med varor. D-Marken "gav oss en känsla av att det fanns en framtid", sade Helmut Kohl i ett tal i samband med 50-årsjubileet (Time, July 6, 1998). Först 1958 blev D-Marken konvertibel. Då hade emellertid den interimistiska *Bank deutscher Länder* re-

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar före 1930

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
TEL 08-411 08 07

Europa (kvinnan) och tjuren pryder 5 marksedeln från 1948. Utgivare var Bank Deutscher Länder i Frankfurt am Main.

Specimensedel på 100 mark, 1948. Något förminskad.

dan ersatts av den i juli 1957 bildade *Bundesbank*.

Konrad Adenauer gjorde på sin tid ett misslyckat försök att få den nya centralbanken förlagd till Köln för att få mera grepp om den, men den blev kvar i Frankfurt, där *Bank Deutscher Länder* installerat sig i *Reichsbanks* gamla filialkontor. I dag är Frankfurt tveklöst hela Tysklands bankmetropol, där Deutsche Banks, Commerzbank och Dresdener Banks skyskrapor tävlar mot höjden. *Bundesbank* tänker inte heller flytta till Berlin, när parlament och regering gör det. Det har man redan bestämt. Helst vill man också se den blivande EG-centralbanken förlagd dit. Frankfurt är ju inte bara Goethes stad

utan också Rothschilds... Bankens president heter Hans Tietmeyer, som var fjortonde dag leder Bundesbanksfullmäktige med sina 17 medlemmar.

D-Marken är världens näst viktigaste reservvaluta efter den amerikanska dollarn och med en dubbelt så stor andel som den japanska yenen. En sjättedel av världens valutareserver hålls i dag i tyska pengar. Det motsvarar 281 miljarder D-Mark, en bra bit över tusen miljarder kronor.

Ledningen för Bundesbank tänker långsiktigt och försöker göra sig förtjänta av marknadens respekt. Ju mer omvärlden rasar och kräver sänkta räntor ju mer kommer *Bundesbank*

att sluta sig inom sitt skal och fortsätta göra vad den är övertygad om är det enda rätta för att hålla priserna i Tyskland i schack. Ofta kristiseras *Bundesbank* för sin högräntepolitik, men "Bundesbank är som vispgräde – ju mer man slår desto hårdare blir den".

Två gånger i detta århundrade har tyskarna fått sina penningförmögenheter utplånade av deflation och hyperinflation. Buntarna av värdelösa sedlar med biljonbelopp är bilder som fortfarande lever kvar i människors medvetande. Inte undra på att tyskarna värnar om D-Marken.

Samtliga bilder är tagna av Jan Eve Olsson, KMK.

År 1960 utger Deutsche Bundesbank en ny sedelserie i valörerna 5, 10, 20, 50, 100, 500 och 1000 mark.

Källor

Bonfante, J., *A German Requiem*. *Time*, July 6, 1998, s. 21.

James, H., *The Reichsbank and Public Finance in Germany 1924-1933*. Frankfurt 1985.

Kennedy, E., *The Bundesbank: Germany's Central Bank in the International Monetary System*. London 1991.

Ludlow, P., *The Making of the European Monetary System*. London 1982.

Marsh, D., *The Bundesbank. The Bank that Rules Europe*. London 1992.

Mühlen, N., *Hitler's Magician*. New York 1939.

Nölling, W., *Abschied von der Dmark?* Hamburg 1992.

Roeper, H., *Die D-Mark: Besatzungsgeld zum Weltstar*. Frankfurt 1978.

Toniolo, G. (red.), *Central Banks' Independence in Historical Perspective*. Berlin/New York 1988.

Örn, T., Alla tyskar tror på Bundesbank. *Svenska Dagbladet* 29 december 1992.

Numimatiskt FORUM

Tidningen som tar upp "allt som händer i landet" inom numismatiken är nu inne på sitt tredje år och läsarintresset är glädjande stort.

Många handlare- och småannonser i varje nummer och ofta annonsbilagor med listor från handlare, samlare och föreningar.

Privata småannonser för 5 kronor/rad.

Och mycket, mycket mer...

Prenumeration helår 120:- (5 reguljära nummer per år).

Numismatiskt FORUM / Håkan & Jimmys Numismatik HB

Håkan Andersson 040-41 39 36 E-mail bill.bulk@mail.bip.net

Jimmy Häggqvist 0120-103 80 E-mail jimqvist@mail.bip.net

Postgiro 306 14-2 Bankgiro 5036-0841

Matpollett från Karungi

Av Anders Lindbom

Numismatiska objekt från tiden kring första och andra världskriget finns det gott om utomlands. De svenska 1-2-5-öringarna i järn skvallrar om att priset på koppar sköt i höjden under ofärdsåren men inhemska militär- och ockupationsmedaljer, nödmynt och enkla kuponger/polletter är av förklarliga skäl mycket ovanliga. Den här presenterade matpolletten i papp som mäter 62 x 98 mm har följande historia:

År 1913 var den norra stambanan nästan färdigbyggd. Den nådde inte riktigt ända fram till Haparanda utan tog slut i den lilla orten Karungi cirka 25 km därifrån. Detta faktum kunde ha varit en järnvägs-historisk kuriositet om det inte hade varit för vad som hände på sensommar 1914. Skotten i Sarajevo den 28 juni, då Österrike-Ungerns tronföljare Franz Ferdinand och hans hustru Sophie mördades, hade givit dubbelmonarkien en anledning att mobilisera mot Serbien. Med löfte om militärt bistånd från Tyskland förklarades krig den 28 juli 1914. Även Ryssland drog samman trupper, främst för att skydda sina intressen på Balkan, men Tyskland uppfattade detta som en total mobilisering och svarade med en krigsförklaring den 31 juli. I Tysklands militära strategi vid ett eventuellt krig ingick det att slå mot Frankrike först och eftersom marschen dit gick genom Belgien och Luxemburg ökade raskt skaran av länder som involverades i kriget. England hade tidigare agerat neutralt och försökt medla i konflikten mellan Österrike-Ungern och Serbien men kunde nu inte bara se på hur deras allierade blev angripna. Den 4 augusti förklarade England krig mot Tyskland. Det första världskriget hade börjat.

I krigets kaotiska inledning uppstod ett enormt transportbehov. Människor som plötsligt befann sig i fiendeland måste sätta sig i säkerhet i sitt hemland och stora skaror deporterades. De normala transportvägarna mellan Ryssland och de västallierade

var avskurna eller otillräckliga. En enorm trafik vidtog över svenska järnvägslinjer upp till Karungi, som då var slutstation för norra stambanan. Under krigets alla första år fick dessa transporter en kolossal inverkan på Karungi. Runt stationsområdet växte en väldig kåkstad upp. Ändå fanns inte rum att tillgå för alla de tjänstemän som behövdes för trafiken. För järnvägens behov ställdes ett antal sovagnar upp på stationsområdet som provisoriska bostäder.

*Matpollett
vid
Karungi järnvägsstation
för
Tysk undersäte.
Tyska konsulatet.
gm. Sven Unander.*

Rum och andra utrymmen fick man betala rena fantasipriser för men efterfrågan var enorm. I barackerna och skjulen inhystes de mest skiftande verksamheter. Vad sägs om bankkontor för Stockholms Handelsbank, växelkontor med skyltar på 3-4 språk, 2 st hotell, restauranger, kaféer, mode- och guldsmedsaffärer samt barberare.

Den 5 augusti 1914 kom det första förebudet till vad som senare skulle växa ofantligt. Då började flyktingströmmar till och från storfurstendömet Finland, som krasst sett var en rysk lydstat, att passera via Haparanda. Vidaretransport från Haparanda var dock ett mycket stort problem. Båttransporter gick visserligen, bl a via Luleå och vidare till Stockholm, men det blev ganska snart osäkert att färdas på Östersjön. Den 6 och 7 december minsprängdes tre svenska ångare på finskt vatten med stora förluster i människoliv.

Närmaste järnvägsstation var Karungi där norra stambanan slutade, men den 25 kilometer långa landsvägstransporten till och från Haparanda blev både besvärlig och dyr. Endast ett litet fåtal bilar fanns till-

gängliga och de hästfordon som kunde uppbibras fyllde inte ens de enklaste krav på bekvämlighet. Flyktingarna fick däremot ofta betala ockerpriser för tjänster, såsom 6-10 kronor för att föra några kappsäckar mellan Torneå och Haparanda; 40-70 kr/person för skjuts mellan Haparanda och Karungi. I Karungi kunde sedan en kopp te med smörgås kosta en hel krona...

Under augusti 1914 befordrades med insatta extratåg över 2000 personer per dygn. Människoströmmen visade inga tecken på att sina och den 29 augusti meddelade de tyska myndigheterna, att inom den närmaste tiden cirka 20 000 rysar skulle sändas hem över Sverige. Den inträdande hösten med regn och kyla samt dåligt väglag bidrog ytterligare till att göra flyktingtransporterna strapatsrika. De flesta människorna var endast iklädda tunna sommarkläder och på intet sätt utrustade för dessa långa

resor. Värst utsatta tycktes de ryska flyktingarna vara, de saknade i stor utsträckning pengar. Ett problem var också den utländska valutan som de resande var utrustade med. Ofta bestod den av guldmünt av skiftande slag. De mest häpnadsväckande kurser kunde förekomma – oftast beroende på obekantskap med utländskt mynt. Valutaförvirringen föranledde Riksbanken att den 8 augusti fastställa följande växelkurser:

100 tyska riksmark = 80 kronor
100 franska francs = 65 kronor
100 ryska rubel = 150 kronor.

Dessa kurser anslogs på alla offentliga platser och meddelades i tidningarna.

Från den 19 januari 1915 blev det litet lättare att vidaretransportera varor från Karungi. Då leddes trafiken på spår utlagda på Torneå älvs is till mitt emot liggande Karunki i Finland. Järnvägspersonalen på Karunki station hade det däremot inte lätt. Trafiken övervakades av rysk militär som med maktspråk försökte driva på trafiken. Att det saknades vagnar var inget skäl för att mängden

Lossningsspår vid nya bangården i Karungi år 1914. Bilden är utlånad av Sveriges Järnvägsmuseum, Gävle.
Foto Mia Green, Haparanda.

transporterat gods hela tiden borde öka. Till våren blev isvägen ofarbar och trafiken fick åter ledas på landsväg till Haparanda. Bygget av järnvägens fortsättning till Haparanda avancerade dock och i juni 1915 kunde den tas i bruk provisoriskt.

Ett antal länder fann det naturligt att upprätta konsular representation i Karungi och Haparanda. De officiella tyska angelägenheterna sköttes däremot av konsulatet i Luleå fram till mars 1917. I Haparanda fungerade disponent Sven Unander som tysk konsulatagent. Det var i denna egenskap som Unander signerade den pollett som tillät en tysk undersåte att få ett mål mat i Karungi.

Sven Unander var kanske den mest bemärkte haparandabon under dessa år. Denne man hade alltid stora – åtskilliga hemliga – affärer på gång. Under 1916 inleddes t ex en omfattande utsmuggling av ryska rubler från Finland och blev så småningom en jätterush. Rubelmiljonerna strömmade in över gränsen i en allt stridare ström. Från den 8 januari till 12 mars 1917 omsattes i Haparanda cirka 5 miljoner rubel enligt uppgifter lämnade till häradsrätten. Den verkliga summan var säkerligen ännu större. Stockholmsbankirer öppnade snabbt inköpskontor i Haparanda, t ex Gerells Växelkontor och bankirfirman Kassman, men det fanns anonyma "bankirer" i så gott som varje hus. Priset för 100 rubel

var i början av 1917 i Petrograd 88-101 kronor medan priset i Stockholm var 112-117 kronor. Unander deltog friskt i dessa affärer och figurerar också i en rättegång. Unander hade till AB Senno i Stockholm åtagit sig att leverera 1.747.572 rubel under tiden 8/1 – 12/3 1917 till ett överenskommet pris av 103 kronor för 100 rubel. Det belopp som verkligen levererades uppgick endast till 477.425 rubel.

Överkontrollören K. Jonsson har i "Postens årsbok 1935" beskrivit Unander under 1:a världskrigets dagar: "Han var Haparandas ojämförligt mäktigaste och största penningkarl på denna tid. Omkring denne kraftkarl och kännare av såväl gränsen som finska och ryska förhållanden rörde sig en stor del av affärsverksamheten där uppe. Utan tvivel höll han också i sin kraftiga hand trä-

Karungi gamla station. Bilden är utlånad av Sveriges Järnvägsmuseum, Gävle.
Foto Mia Green, Haparanda.

darna till många egendomliga affärer. Av honom inväxlades under dessa år oerhörda belopp ifrån Ryssland utsmugglade rubel sedlar."

Chefen för Norrlands försvarsområde H.E. Grafström beskriver Unander i sin dagbok så här: "Han passade inte i fredstid, men skulle i krig hava varit en utmärkt arméintendent, orädd, aldrig villrådlig, hänsynslös. Unander var en typ vida över medelmåttan, ena dagen var han millionär, den andra 'lusfattig', men han var aldrig slätstruket borgerlig."

Den muntliga traditionen om Sven Unander är rik och skiftande. I det allmänna medvetandet var han den mäktigaste på lokal nivå men kallades också av utomstående för "Haparanda-kungen". Han var mycket förmögen och okonventionell både i affärer och i privatlivet och han fann alltid på utvägar i trångmål.

I och med att järnvägen blev färdig ända fram till Haparanda förlorade Karungi sin betydelse. Den stora bangården som bestod av räls utlagd direkt på tjälen, blev obrukbar till våren och flyttades tillsammans med byggnader och post- och tullkontor till Haparanda.

Fotnot

Sven Unander omkom i en flygolycka i april 1921.

Källor

Olof Hederyd: "Tornedalens historia III, Haparanda efter 1809"

J.O. Olsson: "1914 II, Sarajevo"

Oscar Olsson: "Historik över Karungi station"

Köp dina julklappar
i Kungl.
Myntkabinettets
butik!

Svenska och skandinaviska mynt
och sedlar.

Stor sortering av utländska
jubileumsmynt, årsset samt småmynt.
Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADRESS:

<http://www.nmh-mynt.a.se/index.htm>

Stockholmspolisens tjänstetecken 1898

De officiella tjänstetecknen har ofta medalj- eller polletterkaraktär. Numismatiker har också intresserat sig för detta område som ligger i myntsamlarens gränsområden. Så samlade tex Sven Svensson på tullbrickor från Stockholm.

Brickan fungerade som synligt tecken på tjänstemannens rätt att utöva sitt yrke med myndighet. Det var viktigt med brickor så länge annan form av legitimation saknades.

När stockholmspolisens skulle få nya brickor 1 november 1898 gick Överståthållareämbetet ut med kungörelser i pressen om hur de nya tecknen såg ut. Detta gjorde man bla för att många gamla brickor fanns i orätta händer. Alla gamla tecken in drogs samtidigt med att de nya utdelades. Samtliga tecken numrerades i ordningsföljd. Senare, under 1900-talet, tog man bort numreringen. Detta som följd av att många poliser blivit anmälda för övergrepp. Det ansågs ha varit för lätt att komma åt enskilda polismän som burit tecken med tydliga identifikationssiffror!

Nedan visas de något förminskade.

/W

Diligensbiljetter och grindslantar

Det finns många föremål som kan räknas till den stora familjen av mynt, sedlar och polletter, men det är nog osäkert om diligensbiljetter hör dit. Helt klart är de dock utseendemässigt nära papperspolletterna och de är ju samtidigt bevis på erlagd avgift. Utformningen skvallrar om släktskapet. Idag vet alla hur flyg, tåg och bussbiljetter ser ut, men det är nog få som sett en diligensbiljett från 1800-talet. Två sådana finns emellertid i Kungl. Myntkabinettets samlingar.

Den första är från 1830-talet (fig. 1) och gäller för resa mellan Halmstad och Kungsbacka för "Demoiselle U. Ström". Resan, som startade den 8 september kl. 5 på eftermiddagen, kostade 5 riksdaler 32 skilling banko. Överst på biljetten finns en trevlig vinjetbild över en diligens dragen av ett par hästar. Halva biljetten består av "Reglor för Passagerarne". Bl a står det att postiljonen "ej må motaga så kallade Drickespenningar". Den andra biljetten är daterad 6 mars 1857 (fig. 2). Den har en text som berättar om att det kostade 8 riksdaler riksmünt "för 2ne platser från Stockholm till Upsala". Biljetten är gul med svart text.

Som skjutsväsendet fungerade på 1800-talet gick det tillbaka på bestämmelser från 1600-talet och 1734 års gästgivarordning. Gästgivargårdarna var det centrala i hela systemet, eftersom det var härifrån skjutsen utgick. I regel låg gästgivargårdarna på mellan trekvarts och två och en kvarts mils avstånd från varandra. I norra Sverige med sin glesare bebyggelse kunde avståndet ibland gå upp till fem mil.

Genomsnittshastigheten för en diligens var inte hög. Så fort som en mil i timmen kunde man resa, även om reglerna sa högst en mil på 1 1/2 timme. Gick allt som det skulle reste man 10-12 mil på en dag, men fick man vänta på hästar tog det genast längre tid.

Skjutspenningen, eller priset för att åka skjuts, har växlat under åren. Skjutslegan fastställdes av myndigheterna och var densamma i hela landet. Utgångspunkten var att kostnaden för en mil och en häst skulle motsvara ersättningen för ett dagsverke med en dragare. Då får vi

Teckningslärare Werners myntbok

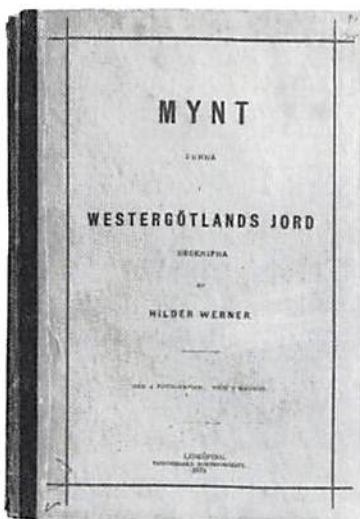
Under 1800-talet fanns det många lärda herrar som i olika sammanhang "upptäckte" Sverige. Som uppsyningsens arvtogare reste de till olika delar av Sverige för att forska om flora och fauna, folklivet i avlägsna socknar, dialekter och om historia.

Till denna grupp av forskare får vi räkna prosten Lignell i Dalsland, Gunnar Olof Hyltén-Cavallius, Nils Månsson Mandelgren och Leonhard Fredrik Rääf i Småland. Främst av dem alla var kanske Artur Hazelius som ju skapade både Skansen och Nordiska museet. Han hade valspråket "Känn dig själv", dvs att var och en skulle veta något om sin hembygd och dess historia.

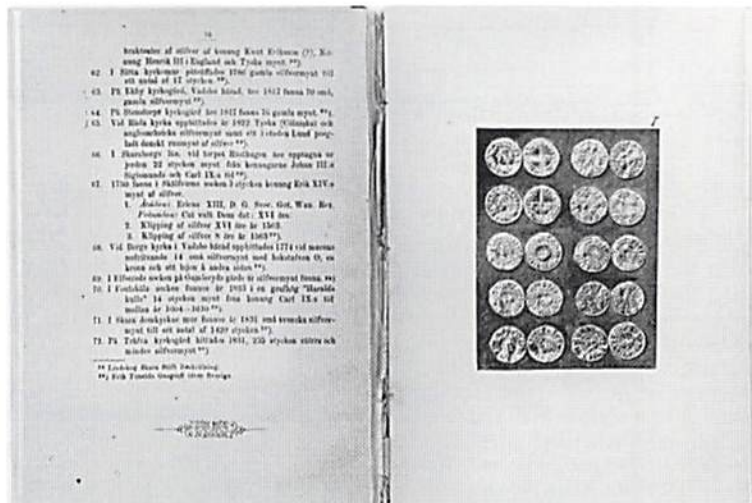
Vid sidan av dessa nämnda storheter fanns det lokala forskare som kanske inte fick någon större ryktbarhet, men som ändå lämnade efter sig nyttiga forskningsresultat. En av dessa är Hilder Werner. Han föddes i Örebro 1841 som son till fanjunkaren Johan Werner och dennes hustru Margareta Schmidt. Eftersom familjen hade en ganska god ekonomi fick Hilder Werner studera vid Örebro läroverk. Därefter hade han en tid anställning som handelsbokhållare och öppnade 1861 en diversehandel i Falköping-Ranten. Intresset låg emellertid snarare åt konsten. Därför var han åren 1869-71 elev vid Konstakademien. Senare, 1876-1908, kunde han verka som teckningslärare vid Lidköpings lägre allmänna läroverk. Han kallades dock även i fortsättningen: "artisten Werner".

Vid sidan av sin yrkesutövning och kontnärliga ambitioner drevs han av upptäckarglädje rörande Västergötlands äldre historia. Han skrev därför flera böcker i ämnet: *Wästergötlands fornminnen. Anteckningar* (1886), *Antiquariska berättelser afgifna till Wästergötlands fornminnesförening* (1870-73) och *Wernhems kloster och kyrka, I-II* (1878-81). Werner var även intresserad av numismatik och författade en bok med titeln *Mynt funna i Wästergötlands jord* (Lidköping 1879).

Werners myntbok från 1879 är intressant ur flera synvinklar. Man tycker sig nämligen kunna ana hur författaren arbetat. Troligen tänkte han först skriva en artikel eller bok om det då aktuella Varnhemsfyndet. Detta fynd, som består av 476 vikingatida mynt, påträffades under

Mynt funna i Westergötlands jord av Hilder Werner 1879. Boken har ett enkelt kartongomslag. Tryckt i liten uppslag. Foto: Jan Eve Olsson, KMK.

Ett uppslag i Werners bok med de första myntfotografierna i svensk numismatisk litteratur. Foto: Jan Eve Olsson, KMK.

ett lindträds rötter i klosterträdgården vid Varnhems kyrka. Tidpunkten för fyndet var augusti 1873. Werner ger en levande beskrivning av hur skatten hittades samt en detaljerad myntlista. Varnhemsfyndet beskrivs på sidorna 1-9, men tydligen kände Werner att ämnet blivit så intressant att han raskt övergick till att förteckna alla andra myntfynd som han

kände till från Västergötland. Sammanlagt blir det då en lista på 72 myntfynd. En del av dessa är idag kända endast genom Werners arbete. Många fynd har hämtats från den då tillgängliga litteraturen: *Månadsbladet* och Liljegrens *Fynd i svensk jord* (1830).

Werners förteckning är gjord långt innan man i allmänhet var intresserad av myntskatters fyndomständigheter. De flesta myntsamlare under 1870-talet hade snarare blicken koncentrerad till de enskilda mynten och vad de kunde berätta.

Hilder Werners bok är också intressant på grund av fotografiplanschererna (4 st) i slutet av boken. Fotografierna visar exempel på de mynt som påträffats i Varnhem. Varje fotografi är uppklippt på styv kartong. Uppenbarligen hade man inte möjlighet att på planschererna infoga nummer vid varje mynt. Därför har någon i alla (?) böckerna för hand och med röd färg, målat på siffror.

Fotografierna i Werners bok är nog de första som förekommer i en svensk mynt- eller medaljbok. Som nummer två bland svenska numis-

matiske böcker med fotoillustrationer kommer troligen Carl Sahlins *Beskrifning och förteckning öfver Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolags Myntkabinett* (Falun 1895).

Mynt funna i Wästergötlands jord är en mycket sällsynt bok och lär vara svår att införskaffa. Självklart är myntbestämningarna också föräldrade och fyndförteckningen med 72

Hilder Werner –
teckningslärare, fornforskare,
författare och numismatiker.
Reprofoto: Jan Eve Olsson, KMK.

nummer är mycket ofullständig (närmare 600 fynd är mera realistiskt, men så har det också gått 120 år sedan boken utkom). Totalt består boken av endast 16 sidor och 4 planscher.

I Lidköpings museum förvaras en stor samling av Werners tecknade planscher. De föreställer huvudsakligen västgötska kyrkor och kyrkoinventarier, gravstenar och jordfunna föremål.

Hilder Werner avled i Lidköping 1913.

Ian Wiséhn

Litteratur

Olsson, B. & Wideen, H., Werner, Hilder Josef Yngve. *Svenskt Konstnärslexikon*, vol. V. Malmö 1967, s. 624.

Ett hus av mynt

I anslutning till utställningen *Summa summarum* på Kungl. Myntkabinetet finns ett hus helt byggt av mynt. Det är 26 cm högt, 50 cm långt och 24 cm djupt och består av cirka 1200 silver- och kopparmynt. De flesta mynten är svenska men där finns också några från Norge, Danmark och Polen.

De äldsta myntet är en brakteat, en penning med krönt S från ca 1370-80. Det yngsta mynten är 25- och 1-öres mynt från 1909.

Huset har en förebild, nämligen Ornäsloftet på Ornäs gård i Torsängs församling i Dalarna. Det är en medeltida loftbyggnad med två våningar som har en längsgående svalgång. Under medeltiden användes den som gäststuga i en kringbyggd stormannagård. Det sägs att det var där Gustav Vasa gömde sig för danskarna i december 1520 varifrån han

sedan, när danskarna var på väg till gården, varnades av Barbro Stigsdotter och lyckades rymma.

Huset ansågs länge vara senmedeltida men har dendrokronologiskt daterats till 1503/04-talet. Det är ett av de ståtligaste exemplen på en medeltida byggnadstil i Sverige. Kanske var det därför som modellbyggaren valt just det här huset för sitt bygge.

Vad man slås av är den stora möda som konstruktören lagt ner på sitt bygge. Det måste ha tagit lång tid att bygga.

Litteratur:

Lagerqvist, L.O.: Gustav Eriksson (Vasa) i Dalarna 1520-25. *Minnen, myter och monument*, Stockholm 1993.

Lagerqvist, L.O.: *Svenska Mynt*.

Aron Pettersson,
Praoelev KMK

Ornäsloftet på Kungl. Myntkabinetet. KMK 102622.

MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmansgatan (uppgång Handelshögskolan)

☎ + fax 08-673 34 23

Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar i stor sortering.

Öppet: vard. 11-18, lörd. 10-14

Prenumerera på...

Kopparkrigar'n

...en ny numismatisk tidskrift

Artiklar, annonser och över 2000 objekt till försäljning. 3-4 nr/år. Klassiskt material (ej EG-utgåvor och dyl.).

Prenumeration: 1 år 80:–, 2 år 140:– (enklast till postgiro)
Box 4002, 350 04 Växjö. Tel 0470-39954. Postg 634 87 92-0

*Köper, byter och säljer alla typer av numismatiska objekt. Samlingar köpes eller mottages i kommission. Skriv/ring för information! *** I övrigt önskas SNT:s läsare en riktigt GOD JUL! ****

Förnämsta medaljpriset till Sverige – Joanna B. Troikowicz hedrad

I oktober ägde den internationella biennala medaljkonstutställningen och FIDEMs 26:e kongress rum i Haag. Om dessa och om den vackra katalogen skall SNT återkomma i följande nummer.

Redan här skall emellertid berättas, att efter det att kongressen öppnats i den ståtliga Riddersaal från 1300-talet – där drottningen har sin tron och öppnar den nederländska riksdagen – ägde prisutdelningen rum. Det var sex olika och först kom *FIDEM:s stora pris för bästa medalj av en nu levande konstnär*. Det gick till den polskfödda Joanna B. Troikowicz, som tidigt flyttat till Sverige, studerat vid Konsthögskolan och sedan länge är svensk medborgare. Man åberopade bla, att hon på ett förmåligt sätt förenat olika material i sin medalj "Triptyk". Troikowicz är känd för SNT:s läsare, som kunnat läsa om och köpa hennes gjutna medalj över Anna Johanna Grill, utgiven av SNF.

Utmärkelsen kom som en fullständig överraskning för den belönade, som själv var närvarande. Även för notisförfattaren, som ej deltagit i juryarbetet.

LLt

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nälmärken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

Triptyk "As Time Goes By"

Tre medaljer som symboliserar ett liv delat för:

- Medalj 1: ungdom
- Medalj 2: vuxentid
- Medalj 3: ålderdom

Som vanligt hos mig är allt baserat på mitt eget liv, men samtidigt tänker jag att mina upplevelser är exakt samma eller liknande som för alla andra människor.

De runda medaljerna symboliserar tre klockor med siffror i arabiska eller romerska tecken. Siffrorna har symbolisk innebörd, därför har jag valt just dem. En del av varje bronsmedalj är gjord i betong-terrazzo. Den geometriska formen symboliserar till exempel i medalj nr 2 – tyngden som börda, vi bär genom livet. Framsidan av medaljen föreställer kvinnan som "tyngdlyftare".

Det är alltid svårt att översätta musik eller skulptur till ord. Jag försökte på enklaste sätt förklara vad jag ville visa i min triptyk. Allt handlar om känslor. Jag visste att det skulle bli en retrospektiv utställning i Den Haag, därför valde jag tema tid. Jag är ju i den åldern att jag kan se på mitt liv, tillbaka och in i framtiden.

Konsten har ju inga gränser – ingen nationalitet. Den kan hjälpa till att drömma, fantisera och uppleva.

Joanna Troikowicz

Jørgen Steen Jensen 60 år

Fredagen den 30/10 firades överinspektörens vid Den kgl. Mønt og Medaillesamling i Köpenhamn, Jørgen Steen Jensen, sextioårsdag (som inföll den 1 november 1998). Från Kungl. Myntkabinetet hade tre personer, Ian Wiséhn, Harald Nilsson samt undertecknad, rest ned med X2000 för att gratulera. Firandet skedde vid en "lille uformell", men icke desto mindre med drink och generöst tilltugg välförsedd, mottagning i Restaurant Nationalmuseet på Ny Vestergade. Värddar var Den kgl. Mønt- og Medaillesamlingens vänförening samt Nordisk Numismatisk Union.

Restaurangen fylldes snabbt med folk. Där var danske riksantikvarien Sten Hvass samt den förra dito, Olaf Olsen, rökande på sin pipa. Där var Kolbjørn Skaare fra Oslo som traditionsenligt höll ett trivsamt och personligt tal, Ulla Silvegren från Lund och många andra gratulanter. Presenterna samlades i högar, blommor, böcker, vinflaskor, ja allt som brukligt är. Men det bästa av allt var nog ändå festskriften. Trots allt hemlighetsmakeri kring denna hade vår gode Jørgen blivit en smula miss-tänksam angående dess eventuella tillkomst, när han blev ombedd att skriva sin egen bibliografi! (Den fyller många sidor i boken.)

Festskriften heter *Ord med mening* och titeln har festföremålet, helt ovetandes om ändamålet, själv kommit på! Något överraskad och glad var han över detta. Den med mycket snyggt omslag formgivna boken överlämnades av Preben Nielsen, ordförande i Dansk Numismatisk Forening. Den kommer naturligtvis också så småningom att erbjudas till försäljning. Boken innehåller inte mindre än 27 numismatiska titlar i sju skilda områden som mynt (förestås), medaljer, polletter, skattfynd, tiggartecken, antiken, medeltid osv. Precis som med Jørgen själv, allt inom numismatikens vida fält behandlas!

SNT:s redaktion gratulerar kolle-gan i Köpenhamn å det varmaste!

MGL

Unik Karl XII-medaljong

Under Gustav II Adolfs regering och under de närmsta åren efter hans död tillverkades en hel del medaljer, medaljonger och hängen som är av guld och emalj. Mindre vanligt blir det mot slutet av 1600-talet och början av 1700-talet. Därför blir man glatt överraskad när man hittar en medaljong av guld och emalj på omslaget till en nederländsk auktionskatalog.

Medaljongen mäter 42 mm i diameter (då ingår dock en filigranram). På en kransprydd stenod finns Karl XII:s krönte monogram. Där ovanför syns en stjärna. Bakom stoden finns ett landskap med berg i bakgrunden. Överst på ett språkband finns texten: *Nescito* (sic!) *Occasum* (= Den känner inte till någon nedgång – Nordstjärneordenrs kända devis). Nu är det så att det första latinska ordet är något annorlunda skrivet. Vanligen utskrivs det *Nescit*, men på vår medaljong tillfogas bokstaven o. Betydelsen blir då i stället: Du skall inte veta om någon nedgång. Medaljongen lär vara ensidig.

Medaljongen ingick i Josselin de Jongs samling som såldes på Hotel Keizerhof i Haag 1 mars 1897. Auktionsfirman var J.H. Coronel, Emmastraat 15 i Haag.

Medaljong av guld och emalj som hyllar Karl XII.
Skala 1:1. Foto: Jan Eve Olsson, KMK.
Se även omslaget.

Nu undrar man emellertid vad som hände sedan. Vem köpte medaljongen? Var finns den idag? Antingen var köparen en privatsamlare eller så gick den till ett museum. Men drygt hundra år har förflutit sedan vårauktionen i Haag. Två världskrig har svept över Europa, men kanske ligger den fortfarande i en samling. Den var dock inte känd av B.E. Hildebrand på 1870-talet när han förtecknade alla svenska kungliga medaljer.

IW

Ebb i kassan i Persien

Myntverket i Teheran tvingades 1898 att inställa sin verksamhet. Följden blev att de persiska bankerna inte längre hade några pengar i kassan. Situationen blev allvarlig. Det engelska bolag, som den persiska statsbanken var kopplad till, vågade av fruktan för det islamiska prästerskaps fanatism inte vidta några mera omfattande åtgärder. Som substitut började ryska 20-kopekmynt att cirkulera i marknaden, då folket ju måste ha mynt för den dagliga handeln.

IW

Rättelse

Nils Lagergren,

om därmed avses fotografen vid Riksantikvarieämbetet och historiska museet, som bl a plåtat så många mynt och medaljer, avled inte alls i år, som påståtts i en minnesteckning. Det var en annan person, född samma år och med samma namn.

Vi beklagar det pinsamma miss-taget.

LLT

Dubbel fara med svavelsyra

Svavelsyra är som alla vet starkt frätande och livsfarligt att förtära. Självklart skall man inte heller rengöra sina fina mynt med denna syra. Därför var det också mycket obetänksamt av en man i Helsingborg som slängde ut svavelsyra från sin bostad. Öresunds Posten berättade om denna händelse i en notis år 1894.

En person som bodde på Södergatan i Helsingborg hade rengjort några gamla mynt med svavelsyra och gick därefter ut på sin balkong och utslög därefter syran på gatan. En förbipasserande person fick sin rock och hatt skadad av syran. Den som orsakat skadan skyndade genast att erbjuda ersättning för de skadade kläderna, och med detta fick saken bero.

Sensmoralen med denna berättelse är därför att man inte skall rengöra sina mynt med svavelsyra!

IW

Euromynten

Tyskland

Som våra läsare fått veta har Frankrike börjat prägla sina euromynt i maj. När detta kommer ut har väl också Tyskland kommit igång. I varje fall har man fastställt hur de skall se ut.

Som nog de flesta vet skall sedlarna – i valörerna 5, 10, 20, 50, 100, 200 och 500 euro – se likadana ut i hela EMU-området men mynten ha en "nationell" och en "EG-sida". (Ett par valörer skall justeras något på begäran av handikapporganisationer, men inte på något avgörande sätt.) Det blir tre bronsvalörer (1, 2 och 5 cent), tre i mässingslegering (10, 20 och 50 cent) samt två bimetaliska – 1 och 2 euro (i tre skikt). De "nationella" sidorna blir tre – samma för varje metall – och omgivna av de tolv EU-stjärnorna. Tyskland har bestämt, att hos dem blir det för bronsmynten en kvist med ekblad, för mässingsmynten Brandenburger Tor och för de bimetaliska den tyska förbundsrepublikens heraldiska örn. EU-sidan visar respektive EU på jordklotet, EU-staterna som en union och ett EU utan gränser. Dessa sidor har utarbetats av belgiern Luc Luyckx, verksam vid det kungliga myntverket i Bryssel. I tävlingen förekom till en början 36 bidrag.

De nya sedlarna och mynten sätts i omlopp 1 januari 2002. Om Sverige så småningom bestämmer sig för att delta blir det bråda dagar för Tumba Bruk/Myntverket. Med normal arbetstid skulle det ta ett par år bara att prägla upp tillräckligt många mynt för att kunna ersätta de kronor och ören som i så fall skall dras in på sex månader...

Till sedlarna, deras färg och deras storlek, skall vi återkomma i ett senare nummer.

LLT

Euron i Nederländerna

Redaktionen har fått Nederländernas broschyr om euron, *De euro word van ons allemaal*. Här kan man se, att myntverket i Utrecht kommer att slå alla åtta valörerna, 1-50 cent med drottning Beatrix' huvud och de bimetaliska 1 och 2 euro med hennes avskurna profil.

Tecknet för Euro blir € och kommer snart att finnas i alla ordbehandlare.

LLT

Slut på humbug – i Tyskland

Många är vi som förgat oss över de sk euromynten (och föregångarna, i sk écuvalörer). De är ju bara medaljer. Nu förbjuder Tyskland all handel med sådana, som erbjuds

under falska förespeglningar som "Säkra dig nu din första EURO". Även svenska samlare har fått sådana brev sig tillsända. Köp INTE skräpet!

LLT

Denna belgiska EURO 1998 får man inte längre sälja i Tyskland, i likhet med alla andra sådana medaljer.
Ur Money Trend.

Sju äldre sedlar ogiltiga vid årsskiftet

Den 1 januari 1999 upphör sju svenska sedlar att gälla som lagliga betalningsmedel. Sedlarna tillhör med ett undantag en äldre sedelserie:

- Den gula 5-kronorssedeln med porträtt av Gustav Vasa
- Den blå 10-kronorssedeln med porträtt av Gustav VI Adolf
- En blå 10-kronorssedel som trycktes 1968 med anledning av Riksbankens 300-årsjubileum.
- Den gula 50-kronorssedeln med porträtt av Gustav III
- Den ljusblå 100-kronorssedeln med porträtt av Gustav II Adolf
- Den blå 500-kronorssedeln från sedelserien som började tryckas på 1980-talet. Sedeln ersattes 1989 av en likadan men med rött tryck
- Den rosa 1000-kronorssedeln med porträtt av Karl XIV Johan

Att riksbanken nu drar in sedlarna har flera orsaker. Sedlarna är gamla och alla känner inte längre igen dem. Det är viktigt att alla kan skilja en äkta sedel från en falsk, något som underlättas om vi plockar bort äldre sedlar ur cirkulation, säger Per-Olof Arevik, utredare på Riksbankens betalningsmedelsavdelning.

52 miljoner sedlar

Det rör sig om ett stort antal sedlar som blir ogiltiga den 1 januari. Totalt finns det cirka 52 miljoner sedlar ute i cirkulation till ett sammanlagt värde av 2,3 miljarder kronor.

Tiorna är flest till antalet – 27 miljoner – medan 1000-kronorssedlarna står för det största värdet – 1,4 miljarder kronor.

–Vi tror att många sedlar finns i "madrasser" och bankfack, framför allt hos äldre personer, säger Per-

Olof Arevik. En del sedlar har givetvis förstörts under årens lopp. Den som har utgående sedlar kan växla in dem på post- eller bankkontor före årsskiftet. Äldre sedlar som redan är ogiltiga kan endast växlas in hos Riksbanken i Stockholm. Sedlarna skickas då som ESS-brev till Sveriges riksbank, Obligations- och kassanheten, 103 37 Stockholm, tillsammans med namn, adress, kontonummer och en redogörelse om varför sedlarna inte har växlats in tidigare. För varje ärende tar Riksbanken ut en expeditiönsavgift.

Informationsmaterial finns huvudsakligen på post- och bankkontor samt på Riksbankens hemsida, www.riksbank.se. Temat är "Bäst före 01 JAN 99".

Ur: Riksbanksnyheter. Månadsbrev om penningpolitik 1 oktober 1998 nr 12.

NUMISMATISK FORSKNING

COMMENTATIONES DE NUMMIS SAECULORUM IX-XI
IN SUECIA REPERTIS. NOVA SERIES.

1. Kenneth Jonsson, *The New Era. The Reformation of the late Anglo-Saxon Coinage*. 1987. Pris: 325:-
2. Inger Hammarberg, Brita Malmer and Torun Zachrisson, *Byzantine Coins Found in Sweden*. 1989. Pris: 225:-
4. Brita Malmer, *The Sigtuna Coinage c. 995 – 1005*. 1989. Pris: 225:-
6. Kenneth Jonsson and Brita Malmer (eds.), *Sigtuna Papers. Proceedings of the Sigtuna Symposium on Viking-Age Coinage 1 – 4 June 1989*. 1990. Pris: 350:-
7. Gert Hatz, Vera Hatz, Ulrich Zwickler, Noel und Zofia Gale, *Otto-Adelheid-Pfennige. Untersuchungen zu Münzen des 10./11. Jahr hunderts*. 1991. Pris: 225:-
9. Brita Malmer, *The Anglo-Scandinavian Coinage c. 995 – 1020*. 1997. Pris: 850:-

CORPUS NUMMORUM SAECULORUM IX – XI QUI IN SUECIA REPERTI SUNT

1.1	Gotland	Akeböck - Atlingbo	Pris: 150:-
1.2	Gotland	Bäl - Buttle	260:-
1.3	Gotland	Dalhem - Etelhem	300:-
1.4	Gotland	Fardhem - Fröjel	260:-
3.1	Skåne	Åhus - Gröby	235:-
3.4	Skåne	Maglarp - Ystad	250:-
8.1	Östergötland	Älvestad - Viby	175:-
16.1	Dalarna	Falun - Rättvik	90:-

STOCKHOLM STUDIES IN NUMISMATICS

1. Ivar Leimus, *Das Münzwesen Livlands im 16. Jahrhundert*. 1995. Pris: 200:-

Beställningar: (OBS !Porto tillkommer)

NUMISMATISKA FORSKNINGSGRUPPEN
Bollhusgränd 1B 111 31 Stockholm
Tel: 08 - 674 77 50

TONKIN AUKTIONER AB:s

11:e offentliga

KVALITETSSAMLARAUKTION

SÖNDAG 10 JANUARI 1999

Auktionen äger rum i Hagdåhalska rummet (tel. 013-12 96 30)
Stora Hotellet, Stora Torget, Linköping, Fax 013-13 37 69
Visning i samma lokal kl. 9.00-10.20. Auktionen börjar kl. 10.30

450 SVENSKA och UTL. MYNT, SEDLAR, ORDNAR, MEDALJER

DUKAT – 1714, 1777, 1801 Adelfors, 1860
20 KR – 1873, 76, 80, 81, 85, 89, 90, 99, 01, 02, 25
RIKSDALER – 1610, 43, 1713, 76, 77, 81, 82, 92
1805, 22, 24, 33, 44, 2 RD + 4 RD 1857, 64, 65, 66, 69, 71
8 MARK – 1665, 4 M – 1696, 1 CAROLIN 1718, 16 öre kl 1564, 5 öre 1719
4 DALER SM 1734, 2 öre 1626 kl. Hp, 2 öre KM 1662, 1 öre 1641
Många vackra O.H, G.V, G.VIA + utländska!
Totalt ca 900 utrop.

Försäljning planerad i följande ordning, ca 150-200 utrop per timme:

<i>Från kl. 10.30</i>	<i>Från kl. 13.30</i>
SVENSKA MYNT	SVENSKA FRIMÄRKEN o. BREV
UTLÄNDSKA MYNT	UTLÄNDSKA MYNT o. BREV
SEDLAR, ORDNAR	VYKORT, SERIETIDNINGAR
MEDALJER, TELEFONKORT	BÖCKER, NÄLMÄRKEN, OS
SMYCKEN – GULD, SILVER	HOCKEYBILDER, GOLFBOLLAR
GULDUR, SILVERUR	MILITARIA, SKIVOR, DIVERSE
+ ÖVRIGT	LEKSAKER, GLAS, PORSLIN
PAUS till kl. 13.30	SAMLARTALLRIKAR
	KONST, BYRÅ, FLYGEL

Kl. 10.00-17.30 – 7. 8 jan. 1999 – Visning i vår butik TONKIN AB
Platensgatan 11, Linköping. Tel. 013-12 41 70, Telefax 013-12 41 79
E-mail – Internet www.tonkin.se

Nytt om böcker – recensioner

Elfenbensmedaljong över Georg I av England. Den är utförd någon gång mellan 1714-20. Detta exemplar ägs av Lord Thomson of Fleet, Toronto.

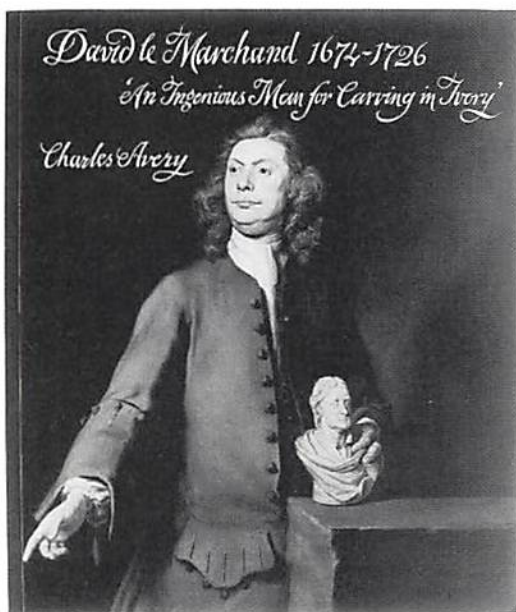
Charles Avery: David le Marchand 1674-1726 – "An Ingenious Man for Carving in Ivory". London 1996, Lund Humphries Publishers, 112 s., häftad, rikt illustrerad med både svart-vita och färgbilder. ISBN O 85331 686 4.

Tyvärr kommer vissa bokanmälningar sent, men förhoppningsvis inte alltför sent. Under perioden 7 mars till 5 januari 1997 visades nämligen i Edinburgh, London och Leeds en utställning som handlade om elfenbenssnidaren David le Marchand.

Vi svenskar känner väl annars mest till den store Jean Cavalier som var en fransk hugenott som på grund av religionsförhajelse flydde från Frankrike (kanske var han född i Dieppe). Cavalier skulle sedan föra en ambulerande tillvaro. Han var i Tyskland, Danmark (1691-93) och i Sverige (1694/5-97). Cavalier avled i Ispahan 1699 som medlem i Ludvig Fabritius svenska ambassad till Persien.

Även le Marchand hade fransk bakgrund. Han föddes i Dieppe 12 oktober 1674. Om hans tidigare barndom finns inget dokumenterat, men vi vet att han och hans familj drabbades av ediktet i Nantes 1685. Även de var hugenotter. Det är okänt vart familjen le Marchand reste 1685, men vi vet att David le Marchand fanns i Skottland 1696. Han var då 22 år. Det är från denna tidpunkt som han får tillstånd att öppna en verkstad för elfenbensarbeten i Edinburgh. Villkoret var att han skulle ta emot lärlingar. I staden Edinburgh fanns en liten grupp hugenotter med en egen kyrka. I den skotska huvudstaden tillverkar han även en rad fina porträtt. Den mest kända är elfenbensmedaljongen över kung Jakob II av England och VII av Skottland.

En begåvning som David le Marchand kunde inte stanna i Edinburgh för evigt. Redan 1700 har han flyttat till London (kanske verkade han där så tidigt som 1697). Helt klart kommer le Merchands

Bokomslaget till David le Marchand 1674-1726 av Charles Avery. Reprofoto: Jan Eve Olsson, KMK.

inträde på konstnärsscenen väldigt lägligt eftersom hans främste konkurrent, Jean Cavalier, avlidit 1699. I London kom le Marchands i kontakt med hovet, adeln och de rikaste borgarna. Som kunder fanns t ex drottning Anna, Georg I, hertigen av Marlborough, Locke, Newton, Pepsys och Wren.

Boken om le Merchand är rik på personhistoria och visar på ett utmärkt sätt under vilka villkor som en konstnär arbetar vid början av 1700-talet. Så t ex får vi läsa om hur David le Merchand gynnades av familjen Raper och kopplingen till Bank of England.

Ian Wiséhn

Studentuppsatser

I en strid ström kommer uppsatser på olika nivåer från Numismatiska forskningsgruppen. Studenterna följer oftast en mall vilket gör att de olika uppsatsernas myntgrupper får ungefär samma behandling. Många har ägnat sig åt tyska mynttyper från vikingatiden men ibland kommer ämnen som inte är så vanliga. Två nya uppsatser presenteras kort nedan.

Marcus Johansson: Islamiska mynt. En studie av några sena dynastiernas mynt funna i svenska, baltiska och ryska skattfynd. 31 sidor.

Uppsatsen är skriven som påbyggnadskurs i arkeologi. En nyttig genomgång av de islamiska dynastierna samt materialpresentation med analysförsök utgående från mynt funna i Sverige, på Gotland, i Baltikum och Ryssland.

Frédéric Elfver: Kungen, mynten och folket. En studie av myntningen i det vikingatida Sigtuna och balansgången mellan vikt- och penningekonomi. 18 sidor.

Magisteruppsats i arkeologi. Ett inlägg i tolkningen av Sigtuna som myntningsort och orsakerna till att kung Olof påbörjade myntningen där.

Eva Wiséhn

BÖCKER KÖPES OCH SÄLJES!

- Lista på numismatisk litteratur kan erhållas.

Besöksadress: Tegnérgatan 14
Torsdagar kl. 15.00 - 18.00

BOK & ANTIK AB

Box 6078, 187 06 Täby.
08-510 128 18

Nytt om böcker – recensioner

Giacomo Landi: Les médailles de l'assurance – Belgique, Nederland, Luxembourg. Barcelona 1997. Grupo Generali Vitalico Seguros, 182 s., rikt illustrerad.

Den oförtröttlige Giacomo Landi har ännu en gång utkommit med en volym i sin stora serie över försäkringsmedaljer. Den här gången handlar det om medaljer från Belgien, Nederländerna och Luxemburg. Vid första anblicken tror man att det rör sig om en nytgåva av en redan tidigare utgiven volym, Belgien (1992), men här har Landi fyllt på med de övriga två länderna inom BENELUX.

Uppläggningen är den samma som tidigare med basfakta kring varje medalj som för övrigt är avbildade i färg. Tyvärr håller inte alltid färgbilderna måttet. Själva föredrar jag ofta svart-vita bilder som bättre återger detaljer.

Man undrar verkligen hur länge Landi orkar med att publicera samtliga försäkringsmedaljer, men det är bara att önska lycka till!

IW

Morten Eske Mortensen: Nordisk Seddelpris-Arbok. Oslo 1997, 239 s. ISBN 82-91705-03-8.

Säkert är många samlare intresserade av prisutvecklingen inom sina områden. Nu finns en bok som behandlar priserna från mer än 150 nordiska offentliga auktioner under tidsperioden 1990-1996. Här finns ca 7000 auktionspriser på sedlar från Danmark, Norge, Sverige, Finland m.m.

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgiv samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel och fax 046-14 43 69

Morten Eske Mortensen: NNF-Nytt, Index årene 1971-1997. 48 sidor, pris DKK 75 plus porto DKK 10. Skriften kan köpas från Grelbers Forlagsekspedition, Drejogade 26 F 501, DK-2100 Köpenhamn Ø.

Nu finns det ett nyttigt register över innehåll i Norsk Numismatisk Tidsskrift – NNF-Nytt. Det är till denna tidsskrift som man skall gå om man vill veta vad som händer inom norsk numismatik. Många framstående forskare finns bland författarna. Det är intressant att notera de många artiklarna som berör antikens mynt. Även Sverige-samlaren finner mycket matnyttigt. Det nya registret är ett gott sökinstrument.

Numismatisk och historisk litteratur finns i

Kungl. Myntkabinettets museibutik
Bra priser!

T. ex. **Svenska freder**
av Ulf Sundberg, endast 190 kr!

Pollettsamlare!

Smärre Skrifter Nr 7

En ny publikation från Svenska Numismatiska Föreningen har nu kommit från tryckeriet. Smärre Skrifter Nr 7 handlar om svenska militärpolletter och är författad av Magnus Widell. Du har nu möjlighet att köpa den från föreningen för endast **100 Skr + porto** (20 Skr). Boken är på 96 sidor och är ett viktigt bidrag till studiet av polletter då övergripande, uppdaterade, verk över Sveriges polletter ännu ej finns att tillgå.

Boken beställs enklast genom insättning av ovannämnda belopp på postgiro 15 00 07-3. Vid eventuella frågor kontakta vårt kansli på nedanstående adress. Boken kan också köpas i butiken på Kungl. Myntkabinettet.

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Kansli: Banérgatan 17 nb, 115 22 Stockholm. Telefon: 08-667 55 98. Fax: 08-667 07 71.

E-post: snf@wineasy.se – Kansliet är bemannat: Onsd. - torsd. 10.00-13.00.

Auktioner

December:

- 3 New York, Vecchi/M&M/Baldwin
- 5 Stockholm, Svenska Numismatiska Föreningen
- 10-12 Mannheim, Kurpfälz Münzhandlung
- 12 Bruxelles, Elsen
- 15 London, Spink

Februari 1999:

- 5 London, Vecchi
- 3 Long Beach, Ponterio
- 24-27 München, Hirsch

Mars 1999:

- 4 Singapore, Taisei-Baldwin-Gillio
- 6 Bruxelles, Jean Elsen SA
- 9-12 Osnabrück, Künker
- 11 Dubai, Baldwin
- 18-19 Stuttgart, Münzen & Medaillen Deutschland
- 24-25 Sydney, Noble

Läsekreten

Autotypi

Svar till Björn Otto Hesse och den intresseväckande artikeln om Wallgräns numismatotypiska planschverk, SNT nr 6 1998: Följande tillägg kan göras angående "verk nr 4 i privat ägo" och dess proveniens. När Henryk Bukowski 1887 sålde sin boksamling på egen auktion nr 35, beskrivs verket enligt följande under avdelning IV, nr 2982 a: "Wallgrön, O. afbildningar af svenska medaljer i autotypi. 13 blad, fol. Aldrig utgifna. Enda kända ex". Pris 20 kr.

Vem som köpte de eftertraktade bladen, som då var oinbundna, vet jag ej. Men det kan vara intressant att notera som en jämförelse att på samma auktion betalades en Brenner 1691 med 50 kronor.

Sonny Serrestam

Föreningar

Är Du Myntintresserad?

Tag då kontakt med

STOCKHOLMS MYNTKLUBB

Vi träffas var 14:e dag

för att diskutera och värdera mynt och sedlar
Vi byter, köper och säljer medlemmar emellan.
Myntauktion och lotteri vid varje möte.

Välkommen!

Ordförande: Carl-Axel Lindblom

Tel. 10 41 75 (träffas säkrast 08.00-10.00)

KÖPER SÄLJER VÄRDERAR

Kvalitetsauktioner
två gånger per år

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL AB

Normalmstorg 1, Itr.

Box 7662 103 94 STOCKHOLM

TEL: 08-10 10 10 FAX: 08-678 77 77

Ulf Nordlinds Mynthandel AB

Köper - säljer - värderar

Mynt - Sedlar - Medaljer
Ordnar - Litteratur

Karlavägen 46, Box 5132

102 43 Stockholm

Tel. 08-662 62 61

Fax. 08-661 62 13

INTERNATIONELLA AUKTIONER

FORTLÖPANDE INLÄMNING
TILL VÅRA 3 ÅRLIGA AUKTIONER

*Du som förut lämnat objekt till oss:
Kom gärna med mer!*

*Du som hittills inte lämnat något:
pröva oss!*

Dina objekt bjuds ut till vår världsomspännande kundkrets, som är intresserad av såväl MYNT som frimärken, brev, häften, vykort, handskrifter och aktiebrev m.m.

Du kan alltid vara säker på att få **högsta möjliga priser** för Ditt material. Din trygghet är att vi har **80-årig erfarenhet** och finner glädje i att hjälpa våra kunder till maximalt resultat.

Dödsbon och advokater anlitar ofta oss.

GRATIS RÅDGIVNING!

Ring gärna!

08-678 32 17

FAX 08-678 19 39

MYNTKOMPANIET

Birger Jarlgatan 8, 3 tr
114 34 STOCKHOLM

Strandbergs Mynthandel AB & Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, medaljer, ordnar
Gamla aktiebrev, äldre handlingar m.m.

Arsenalsgatan 8C, Box 7377
103 91 Stockholm

Tel: 08-611 01 10, 611 58 20

Fax: 08-611 32 95

Efterlyses

*5 riksdalersedel,
Skånes Enskilda Bank.
Före år 1866.*

Nils Olof Yman
Hjortvägen 12 • 746 35 Bålsta
Tel. 0171-59144

ANSÖKNINGAR

till

Sven Svenssons Stiftelse för Numismatik
om anslag till tryckning, forskning mm.

Anvisningar:

Sven Svenssons Stiftelse för numismatik bildades genom beslut 11 juli 1963 av Kungl. Maj:t om permutation av Sven Svenssons donation 1928 till Svenska Numismatiska Föreningen.

Stiftelsen har som uppgift att:

1. lämna ekonomiskt bidrag till Kungl. Myntkabinettet, särskilt genom inköp av föremål,
2. bidra till utgivande av numismatiska publikationer samt
3. lämna stöd till forskare och seriösa amatörer på detta område.

Ansökningar om tryckningsbidrag samt rese- och/eller forskningsanslag skall vara utförligt motiverade, helst på särskilt formulär som tillhandahålles av stiftelsen. Denna sammanträder normalt tre gånger per år, två under första halvåret, en under hösten. Ansökningar skall vara kansliet tillhanda senast 15 januari, 15 april eller 15 september för att kunna behandlas på något av dessa sammanträden.

Styrelsen vill gärna understryka, att alla ansökningar från såväl forskare som seriösa amatörer kommer att ges en objektiv behandling och att donator, Sven Svensson, själv var en framstående amatör.

Stiftelsens styrelse har följande sammansättning:

Ordinarie ledamöter

För Kungl. Myntkabinettet

T.f. museidirektör IAN WISÉHN (ordf)

För Kungl. Vitterhets och Antikvitets Akademien

Professor BIRGIT ARRHENIUS

För Svenska Numismatiska Föreningen

Fil mag TORBJÖRN SUNDQUIST (vice ordf)

Professor KENNETH JONSSON

ULF NORDLIND (kassaförvaltare)

Suppleanter

1:e antikvarie HARALD NILSSON

Professor GÖRAN DAHLBÄCK

Jur kand GÖRAN WAHLQVIST

Civ ing KJELL HOLMBERG

Kansli: Banérgatan 17 nb • 115 22 STOCKHOLM • Tel.: 08-667 5598, fax 08-667 0771
Sekreterare Brita Åkerrén • Surbrunnsgatan 50, 5 tr • 113 48 STOCKHOLM • Tel.: 08-320714 (bost)

Torbjörn Sundquist

Bli medlem i KMKV!

Samfundet Kungl. Myntkabinettets Vänner är en stödförening som bildades 1948. H.M. Konungen är samfundets höge beskyddare. Vänföreningen har under åren överlämnat många fina gåvor till museet.

Som medlem i samfundet får Du information om nya utställningar och inbjuds till vernissage av dessa. Du erhåller också fri entré till museet. Medlemsantalet är för närvarande ett hundratal. Årsavgiften är 150 kronor och du blir lättast medlem genom att sätta in detta belopp på samfundets postgirokonto 35 48 60-9.

Björn Tarras-Wahlberg, ordförande i Kungl. Myntkabinettets Vänner.

Prenumerera på Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad!

Du som är medlem i Svenska Numismatiska Föreningen eller till Nordisk Numismatisk Union ansluten förening kan prenumerera på denna intressanta, populärt avfattade tidskrift.

Tidskriften redigeras i Köpenhamn och utkommer med 8 nummer om året. Den innehåller artiklar på danska, norska och svenska, myntsamlarntyt, recensioner samt auktionslistor från de danska och norska föreningarna. (Endast medlemmar till NNU anslutna föreningar kan lämna anbud.)

För våra medlemmar åtar sig SNF att ordna prenumerationen. Sätt in 140 kronor på vårt postgiro 150007-3 och skriv "NNUM" på talongen.

Om Du vill ha provexemplar, ring kansliet 08-667 55 98 (onsd - torsd 10.00-13.00) eller skriv till Banérgatan 17 nb, 115 22 Stockholm.

"Julafton" för Krösus?

Kroisos (Krösus) var kung av Lydien ca 560-547 f.Kr.

Han var en av de första myntherrarna.

Hans rikedom var sägenomspunnen ("rik som en Krösus").

Märkligt nog lever ryktet om hans rikedom kvar i människors medvetanden ännu idag.

Även Rit-Ola (Jan-Erik Garland) funderade över detta faktum.

Han gjorde därför en teckning som infördes i "Applåder och visslingar - Rit-Olas Julpudding 1958".

HISTORIENS RYKTBARASTE
MILJONÄR HETTE KRÖSUS (EG. KRÖISOS).
HAN VAR KONUNG AV LYDIEN 550 F. KR.
HUR MYCKET KÖPER HAN EGENTLIGEN HADE VET
INGEN. I VARJE FALL TILLRÄCKLIGT FÖR ATT BLI
ODÖDUS.

Jubileumssymposium

*med anledning av Samfundet Kungl. Myntkabinettets 50-årsjubileum
och Svenska Numismatiska Föreningens 125-årsjubileum*

Mynten idag och imorgon

– en diskussion om utseende och
framtida utgivning med EURO-mynt om två år

Lördagen den 12 december 14.00 – ca 16.00 i Kungl. Myntkabinettets
hörsal Slottsbacken 6, Stockholm. Glöggservering i receptionen från
13.30 och möjlighet till julklappshandel i den fina museibutiken.

Välkomsthälsning

Vänföreningens ordförande **Björn Tarras-Wahlberg**

Svenska mynt och jubileumsmünt – i historisk och utländsk jämförelse

Fil lic och fd chef för Kungl. Myntkabinettet **Lars O Lagerqvist**

Mynten och sedlarna i Europa om två år – och aktiviteter i samband med ett valutabyte

Chefen för Riksbankens betalningsmedelsavdelning **Hans Krook**

Paneldiskussion: Kan mynten göras vackrare?

Per-Olof Arevik, expert på Riksbankens betalningsmedelsavdelning

Kjell Gustafsson, produktchef för sedlar och mynt, AB Tumba Bruk

Ivar Marklund, chef för Myntverket i Eskilstuna

Ernst Nordin, skulptör

Torbjörn Sundquist, ordförande i Svenska Numismatiska Föreningen

Lars O Lagerqvist samt panelordförande **Björn Tarras-Wahlberg**.

I salen deltar bl.a. Tumba Bruks ordförande advokat **Johan Gernandt** och VD **Lennart Bergstedt** samt informationschef **Annette Hedman**. Dessutom f.d. myntdirektör **Benkt Ulvfot**, representanter från konstsidan, konstkritiker, numismatiker och myntsamlare.

Svenska Numismatiska Föreningen 1873-1998

*Jubileumsprogram för
Svenska
Numismatiska Föreningen
4-6 december 1998*

Tillsammans med Kungliga Myntkabinettet – Sveriges Ekonomiska Museum,
högtidlighåller föreningen sitt 125-årsjubileum.

Fredagen den 4 december:

- 15.00 Vernissage. Föreningens jubileumsutställning, "Samlare visar klenoder", invigs.
16.00-19.00 Visning av auktionsobjekten inför lördagens Svensson-auktion
i Lovisa Ulrikas bibliotek.
Kungl. Myntkabinettet har under fredagen förlängt öppethållande till 19.00.

Lördagen den 5 december:

- 10.00 - 16.00 Jubileumsutställningen öppen.
12.00 - 15.00 Visning av auktionsobjekten i Lovisa Ulrikas bibliotek.
13.00 Föredrag av Kolbjørn Skaare i hörsalen.
Ämnet för dagen är: "Omkring en gulds katt från vikingatiden".
Begränsat deltagarantal, max 72 personer.
16.00 Auktion med bl.a. 125 objekt ur Sven Svenssons samlingar.
19.30 Jubileumsmiddag på Myntkrogen. Klädsel: Kavaj.

Söndagen den 6 december:

- 10.00 - 16.00 Jubileumsutställningen öppen.
14.30 Föredrag av Lars O. Lagerqvist i hörsalen.
Ämnet för dagen är: "Euron och dess föregångare".
Begränsat deltagarantal, max 72 personer.

Samtliga begivenheter kommer att äga rum i Kungl. Myntkabinettets lokaler på Slottsbacken 6
i Stockholm. Jubileumsutställningen kommer att kunna beskådas t.o.m. den 15 januari 1999.

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN. Banérgatan 17, 115 22 Stockholm
Tel: 08-667 55 98. Fax: 08-667 07 71. Kansliet är bemannat: Onsd.-torsd. 10.00-13.00.
E-post: snf@wineasy.se – Hemsida: <http://www.users.wineasy.se/snf/>

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN 1873-1998 – 125 år i numismatikens tjänst!